

Ota Filip

**O „salónu“ u světícího biskupa,
jakož i o problémech umělců s církví a církve s umělci**

Rituál je vždy stejný: Umělecko-společenský „salón“ zahajuje ve svém bytě mnichovský světící biskup Engelbert Siebler krátkým přivítáním, přičemž nikdo ze čtyřiceti pozvaných hostů, vesměs umělců různých náboženských vyznání včetně ateistů a několika vedoucích představitelů bavorské diecéze, předem neví, koho pan biskup vyzve, aby na zahájení „salónu“ zapálil v krbu oheň, symbol tepla a světla. Na únorovém, v Mnichově už několik let tradičním „salóně“ v bytě světícího biskupa, připadla čest zapálit oheň a zahájit „salón“ paní Marleně Kleecové, která už sedmý rok plachtí každý rok deset měsíců jako poutnice na vlastnoručně s manželem vyrobené plachetnici na oceánech naší Země, blíže Bohu a v tichu nad nekonečným mořem...

Program pravidelných „salónů“ u světícího biskupa Engelberta Sieblera je jednoduchý: Spisovatel, básník nebo žurnalista přečte – nikdy ne déle než dvacet minut - ukázkou ze svých nových textů. Ke slovu se dostanou i vědci, herci, hudebníci, výtvarníci i lidé z mnohých oblastí církevní – a nejen církevní - sociální a vzdělávací činnosti. Na letošním únorovém „salónu“ měl číst jeden z nejvýznamnějších německých básníků, Reiner Kunze překladatel a přítel v roce 1989 zemřelého brněnského básníka Jana Skácela. Kunze však onemocněl a jako „omluvu“ poslal světícímu biskupovi Sieblerovi básničku, v níž s jemnou satirou vylíčil, jak cellista Yo Yo Ho využil u dálnice čas, než se u svého porouchaného auta dočkal dálniční opravárenské služby. Básničkou, kterou světící biskup na úvod „salónu“ přednesl, uvedl nepřítomný Kunze vystoupení proslulého cembalisty Rolfa Bastena, profesora mnichovského Mozarteu, který na vzácném cembalu z počátku 18.století zahrál několik skladeb italských mistrů ze 16. století, mimo jiné nedávno objevenou „Fantasii“ Alfonsa de Murrada z roku 1546. A jako vždy po krátkém programu následoval bretaňský guláš, specialita hospodyně pana biskupa, k němu červené víno a po vínu zapékaná a na stolech flambovaná jablíčka. Pan světící biskup Siebler pak, jako vždy, převzal roli pozorného hostitele.

Program, který světící biskup pro své „salóny“ organizuje, je různorodý; vedle proslulých mnichovských literátů a umělců všech směrů zve biskup Siebler i neznámé osobnosti, které se mimo veřejný zájem podílejí v rámci katolické církve třeba na pomoci křesťanům v rozvojových zemích. V „salónu“ jsme - uvedu dva příklady - zažili dva večery vskutku exkluzivní poezie významného německého katolického mystika Paul Konrada Kurze a hned po něm diskuzi s mnichovskou psycholožkou, zakladatelkou spolku, kterýž už dvacet let finančně i jinak podporuje dva domovy pro bezprizorné děti v Brasílii.

Diskuzi světící biskup Siebler nemusí nikdy organizovat, řídit, ani určovat její téma. Ta se „v salónu“ vyvine sama. Mnichovští umělci, žurnalisté, vědci, katoličtí křesťané, evangelíci, židé i víře v Boha na hony vzdálení intelektuálové, mají v „salónu“ biskupa Sieblera možnost diskutovat otevřeně, mnohdy kontroverzně a kriticky, s předními duchovními, preláty a monsignory, o problémech a starostech církve, o jejím působení na veřejnosti a o všech i aktuálních otázkách dnes už mnohdy až příliš „proorganizovaného“ života v našem zglobalizovaném světě. „Salón“ světícího biskupa plní tak funkci kvalifikovaného diskusního fóra, na němž se „obrousí“ mnoho sporných otázek a problémů, které i v Mnichově dosti často zakalí poměr umělců, žurnalistů a vědců k církvi, nebo církve k nim.

„Salón“ světícího biskupa Sieblera, dnes v bavorském hlavním městě už po léta instituce, nemohl a ani v budoucnosti nebude moci odstranit rozpory a napětí mezi mnichovskými intelektuály a církví třeba ve věci sňatků mezi homosexuály, v háklivé otázce přerušování těhotenství nebo ve staleté tradici církve zakořeněného celibátu atd., ale beze sporu přispívá k tomu, že diskuse, která se o těch ožehavých otázkách v tisku, v rozhlase a v televizi permanentně vede, nikdy nesklouzne do osobních, povětšinou nechutných sporů, do primitivního napadání církve, ale drží se na úrovni a pokouší se – s úspěchem – o střízlivou věcnost, velmi často sice kritickou, ale nikdy ne urážlivou.

Mnichovský světící biskup Siebler rozvíjí mimo svůj „salón“ další činnost: Jako duchovní pastýř pečuje o četné národnosti skupiny katolíků, především Čechů, Slováků, Chorvatů a Poláků. Každá národnostní skupina katolíků má v Mnichově svou faru a kostel i své specifické problémy, a to ne jen církevního rázu; v biskupovi Sieblerovi mají však katolíci nejen duchovního pastýře, ale i zastávce a rádce v záležitostech ryze světských. Pod patronát biskupa Sieblera spadá také český kostel sv. Štěpána s farářem Bohuslavem Švehlou i „Velehrad“, česká katolická mise v Mnichově.

Katolická církev je ve zdejšímu kulturním a uměleckém životě – díky i „salónu“ světícího biskupa – i pro nevěrce neodmyslitelnou součástí společenského života. Několik příkladů: Na popeleční středě umělců a na bohoslužbu, kterou v Mnichovském dómu pro umělce slouží mnichovsko-freisinský arcibiskup, kardinál Wetter, je mezi mnichovskými intelektuály - i mezi nevěrci - tak velký zájem, že na svatou mši musí arcibiskupství do chrámu, který pojme kolem dvou tisíc lidí, rozesílat pozvánky a vydávat vstupenky. Po popeleční mši pořádá arcibiskupství už po desetiletí v mnichovských divadlech nebo v koncertních sálech tak zvanou Akademii, v níž církev poskytuje umělcům, především spisovatelům, básníkům, žurnalistům a filozofům všech vyznání, samozřejmě i nevěřícím, možnost pronést před vybraným kritickým obecenstvem tak zvané „popeleční řeči umělce“, níž řečník může – vlastně to „smetánka“ mnichovské intelektuální společnosti očekává – vyjádřit i kritický vztah, k církvi, k víře anebo k společnosti vůbec.

Před rokem vydalo mnichovské katolické nakladatelství Sankt Michaelisbund pod titulkem „Die ungleichen Brüder“ (česky: „Nerovní bratři“) publikaci s dvaceti „popelečními řečmi“ mnichovských umělců v letech od roku 1986 do roku 2004. Předmluvu k této knize napsal papež Jan Pavel II. Seznam dvaceti řečníků je vlastně adresář významných osobností mnichovského kulturního a politického života¹. Jmenuji jen několik, které osobně znám, tak třeba Augusta Everdinga, intendanta, který Mnichovskou operu zařadil mezi předních pět na světě, spisovatele Gertrudu Fusseneggerovou a Horsta Bienka, Sir Petra Jonase, režiséra opery, Rolf Boysena, slavného herce, Heinz Friedricha, významného mnichovského nakladatele, Wieland Schmieda, kunsthistorika a prezidenta Bavorské akademie krásných umění a Günthera Beelitze bývalého intendanta Bavorské státní činohry. Na Beelitzovu popeleční řeč z března roku 1993 asi nikdy nezapomeneme. Beelitz, salonní levičák, v české republice jich máte více než dost, se v roce 1993 roztrpčen loučil s Mnichovem, protože jeho - prý - supermoderní inscenace – nehodlám se o nich blíže vyjadřovat – u zdejšího obecenstva ani u kritiky neuspěly. Odešel z Mnichova šéfovat divadlu ve Výmaru. Před svým odchodem z hlavního města Bavorska si Beelitz ve sdělovacích prostředcích stěžoval, že na rozloučenou s Mnichovem nemá příležitost svůj program veřejně ospravedlnit a obhájit, vysvětlit své prý progresivní inscenační záměry, které prý konservativní mnichovské

¹ Nevím, jestli bych se měl zmínit o tom, že jsem dne 12.2.1997 také držel před obecenstvem v mnichovské opeře v uvedené publikaci otítnou „popeleční řeč“ (viz stránky 234-243) o olomouckém arcibiskupovi Kohnovi, konvertovaného lidovi p_vodem z vesnice u Zlína, o h_í_nících ve slu_bách Bo_ích a o mém d_de_kovi a jeho h_e na trumpetu...

obecenstvo nepochopilo. Monsignore dr. Bernard Ott, tehdy příslušný pro péči o hříšné duše umělců v Mnichově a organizátor „popolečních řečí“, dal Güntherovi Beelitzovi možnost se veřejně obhájit. Na popeleční středu dne 17. února 1993 se Beelitz ujal v plně obsazené mnichovské opeře slova a způsobem více než drsným si veřejně vyrovnal své účty s městem, v němž jako intendant neuspěl, i s církví, která prý jeho progresivní program nepochopila. V polovině Beelitzovy řeči mnozí lidé v hledišti hlasitě protestovali a odcházeli.

Seděl v druhé řadě za kardinál Wetterem.

Když Beerlitz svou řeč skončil a po rozpačitém potlesku jsem se Eminence, kardinála zeptal, jak se mu řeč líbila.

Kardinál Wetter si povzdechl a usmál se:

„Řekl to, co měl na srdci a co jej trápilo.“

Letošní popeleční řeč ve středověkém sále staré mnichovské radnice přednesla ředitelka nejexkluzivnější mnichovské galerie avantgardního umění – galerii financuje Hypobanka – dr. Christiana Langeová. Zvolila si ožehavé téma: Avantgardní výtvarné umění a katolická církev ve 21. století. Stručný obsah její brilantní řeči shrnuji do několika vět, které obecenstvo přijalo s potleskem:

„Výtvarní umělci měli s církví vždy problémy, ale i církev to neměla s umělci nikdy lehké...Ale církev se při objednávkách uměleckých děl držela vždy zásady, že je jistější objednat výtvarní dílo u geniálního bezvěrce, než u věřícího katolíka bez talentu... V této souvislosti uvedla Langeová příklad slavného Michelangela, který ve své době nebyl jistě vzorem křesťansko-katolické mravnosti a občanských ctností, ale osobností, v níž se odrážel tragický rozpor mezi láskou ke všem, především k hříšným radostem života, a bázní před hříchem a věčným zatracením, a přece ho papež Julius II. pověřil výzdobou Sixtinské kaple a vedením stavby chrámu sv. Petra.

„Umění nesnáší demokracii ve smyslu, v jakém se dnes vykládá,“ prohlásila Langeová. „Umělec se nepodřizuje většině nebo tak zvaného duchu času, který se často a rychle mění, nenechává si své umělecké záměry odhlasovat, ale jde svou, povětšinou riskantní cestou za svým riskantním cílem.“

Dr. Christiana Langeová sklidila za svou popeleční řeč nadšený potlesk. A ve chvíli, kdy ji kardinál Wetter za řeč děkoval, jsem se trochu zastyděl: Když před několika lety vyvěsil jeden mnichovský avantgardní umělec při popeleční mši nad oltář v mnichovském dómu ohromné bílé plátno s černým křížem, tak jsem toto umělecké dílo považoval za nehoráznost, právě tak jako dvanáct před oltářem v kruhu postavených hrubě otesaných špalků s velkým kmenem uprostřed. Mnichovská sochařka tímto dílem znázornila „fyzickou“ přítomnost dvanácti apoštolů s Ježíšem Kristem uprostřed.

Dnes jsem, po popeleční řeči v Mnichově nejvýznamnější znalkyně současného výtvarného umění, k avantgardním dílům v katolických kostech, v chrámech i v arcibiskupských dómech smířlivější.

Další příklad:

Mnichovský Letní operní festival, událost opravdu – jak se říká – světového formátu, zahajuje mnichovský arcibiskup Friedrich, kardinál Wetter, slavnostní mši svatou. Přední sólisté, sbory a hudebníci považují za čest, když je arcibiskupství a organizátoři Letního operního festivalu požádají, aby na mši zazpívali nebo zahráli, samozřejmě bez nároku na honoráře, které by církev nemohla zaplatit... Na tuto mši mohou pořadatelé Letního operního festivalu pozvat jen asi pět set umělců a to proto, aby se mše, jedinečného zážitku s předními světovými sólisty, mohli zúčastnit i nepozvaní lidé.

Dvě hodiny před zahájením mše, je chrám vždy obsazen do posledního místa.

O duše - často - hříšných umělců má v Mnichově, ve městě s nejvyšší knižní produkcí na světě, s dvěma operními domy, se třemi předními symfonickými orchestry, s patnácti

divadly a se dvěma v německé jazykové oblasti předními činohrami, s nespočetnými galeriemi, se čtyřmi muzei světové proslulosti a ve srovnání s Berlínem, s Hamburgem a s jinými německými velkoměsty s největším počtem spisovatelů, básníků a výtvarníků, pečuje z pověření arcibiskupství jezuita, pater Georg Maria Roers. Mladý kněz, vedoucí tak zvané „Künstlerseelsorge“ (česky: Duchovní péče o umělce), neplní jen poslání duchovního pastýře, ale organizuje diskuze s umělci, výstavy moderního umění, hudební večery, literární čtení, a to především pro mladé umělce. Na pravidelných tématických večerech církevních hodnostářů s mnichovskými umělci, na tak zvaných „jourfixe“, které mnichovská „Künstlerseelsorge“ organizuje, se sice mnohdy ožehavé problémy církve s umělci, s novináři a s kritickými intelektuály a obtíže církví s nimi nevyřeší, ale obě strany si vyjasní svá stanoviska a usnadní tak cestu k řešení někdy i značně komplikovaných vzájemných vztahů, které však nikdy nevyústí k nechutným, třeba ve sdělovacích prostředcích inscenovaným kampaní

České orchestry, divadelní a operní soubory se budou divit, když jim sdělím, že všechny mnichovské orchestry, divadla operní scény na jejich zahraničních zájezdech doprovází katolický duchovní. Umělci, a to nejen věřící, si jako doprovod duchovního pastýře přejí...

Katolická církev je v Mnichově a v bavorské krajině pod Alpami nedílnou součástí kulturního i společenského života, je pevně zakořeněna v tisíc pět set let trvajícím křesťanství. Čtyři století, kdy krajinou pod Alpami od roku 60 po Kristu vedly dvě hlavní cesty z Říma do římských pevností v Augsburgu a v Řezně, zanechaly tady stopy. Osídlení drsných alpských krajin v ranném středověku je jedna z hlavních kulturně-civilizačních zásluh křesťanství. Nevolnictví, jak je známe z českých dějin, pod Alpami nikdy neexistovalo. V ryze katolickém Bavorsku nemělo reformní hnutí a hereze 15. století šanci; učení Martina Luthera se v krajině pod Alpami neuchytilo.

„Salón“ v bytě mnichovského světícího biskupa Engelberta Sieblera a společensko-světské aktivity zdejší katolické církve navazují tedy na nepřerušovanou tradici bavorského katolicismu, nevyhýbají se však kritickým otázkám a dialogu o problémech společnosti i církve, které v dnešním globalizovaném světě znepokojují nejen církev a křesťany.

Škoda, že česká katolická církev a její biskupové se neodhodlali – nebo se snad dosud neodvážili? – vstoupit do přímých rozhovorů s českými intelektuály, nepřevzali iniciativu a nezvou umělce-křesťany i nevěřící, novináře, spisovatele a umělce vůbec k pravidelným a otevřeným diskuzím. Česká katolická církev propásla v uplynulých patnácti letech v obnovené české demokracii velkou šanci: Dialog s českými umělci a s intelektuály.

Nedávno jsem v českém tisku četl komentář, z něhož jsem vyrozuměl, že ve globalizované společnosti, vybavené neustále se rozvíjejícími, dnes už většinou i finančně dostupné komputerované komunikace a možnostmi přístupu ke skoro neomezeným informacím, se církev přežívají. Computer odpoví na všechny otázky spolehlivěji, než kněz v kázání... Autor uzavřel komentář útokem na českou katolickou církev, prý odjakživa chtívou po majetku, po světské moci a skončil zvoláním, nechvalně známém z dob první republiky - Pryč od Říma! - ale neřekl kam...

Když jsme se vzdálili Římu, spadli jsme na 40 let do chřtánu Moskvy...

Katolická církev se v uplynulých patnácti letech ocitla v obnovené české demokracii v defenzivě. Když jsem před několika lety dělal pro jeden německý deník rozhovor s jedním vysokým českých církevním hodnostářem a zeptal jsem se ho, jestli uvažuje o zavedení církevní daně, duchovní se zhrozil: „Kdybychom zavedli povinnou církevní daň, jak ji v Německu platí všichni, kteří se hlásí ke katolickému nebo k evangelickému vyznání, tak nám uteče nejméně polovina věřících... O zavedení církevní daně raději nemluvejme...“

Důsledky jsou teď zjevné: Čeští biskupové jsou ve sporech se státní byrokracií – viz trapná záležitost se „zestátněním“ katedrály sv. Víta – osamoceni. Když soud nedávno – cituji z MF Dnes - „vrátil katedrálu sv. Víta do rukou státu“, neozval se proti tomu rozsudku ani jeden hlas z řad umělců, přičemž myslím především na mlčící české spisovatele, svědomí národa.

Dovedu si představit, jaký poprask by nastal mezi intelektuály a spisovateli², i mezi nevěřícími, kdyby třeba v Itálii, ve Francii, v Německu, ve Španělsku, v Polsku, na Slovensku a vůbec ve světě, jehož kořeny leží v křesťanství a v jeho tradicích, stát zestátnoval tamní katedrály...

Murnau 21.2. (Napsáno pro PROGLAS-Brno)

² Pokud jsem mohl na internetu zjistit, tak jen Ludvík Vaculík se v Lidov_ch novinách v Posledním slovu ve sporu o katedrálu vyslovil pro církev.